

Razgovor s sociologom in kulturnim delavcem Darkom Bratino

Kaj je danes levičarsko? Predvsem poštenost

Seme dvoma je pred dobrim mesecem zasadil Norberto Bobbio, ko je v intervjuju s turinsko Stampo našel vprašanje, kaj je levica danes in kaj ta pojem sploh še pomeni. Sicer pa je dogajanje zadnjih let s padcem berlinskega zidu in razkrojenju realsocialističnih držav sploh postavilo v dvom pojem levice in vrednot, na katerih je ta pojem še do pred nekaj leti temeljel. Ali ima danes še smisel govoriti o levici, levičarstvu? Ima smisel razlikovati med progresivnim in konservativnim, ko poskušajo nekč komunistične stranke - razen redkih izjem - z besednim in političnim «liftin-gom» spremeniti svoj obraz in se preleviti v socialdemokratske? In ko nekatere teme in probleme, ki so bili zastava levice, prevzemajo drugi?

O teh dilemah in vprašanjih smo se pogovorili z Darkom Bratino, sociologom in pozornim spremljevalcem krajevne in slovenske politične in kulturne stvarnosti na katero gleda s posebnega zornega kota pripadnika manjšine, ki pa je zorel izven deželne stvarnosti, kar mu večkrat omogoča drugačen pogled in tudi neko distanco ki je ljudje ki so zrasli v teh krajih največkrat ne morejo imeti

Kaj pomeni levica danes?
BRATINA: Začel bi z ugotovitvijo da sta bila v preteklosti «levica» in «desnica» nominalistična pojma saj se nismo veliko spraševali, kaj nekateri pojmi in nekatera gesla pomenijo pač pa smo se omejili bolj na deklarativno plat teh pojmov in gesel. To je med drugim dokazal kolaps Vzhoda, saj je postala jasna globoka razlika med deklariranim in stvarnostjo. Kritična ocena tistih družb je pokazala, da niso bile marksistične. Naj povem z eno samo mislijo: bistvo marksizma je dialektika, realsocializem pa je bil negacija dialektike.

Dodal pa bi še, da je levičarsko gibanje, vključno z marksizmom, danes v taki situaciji, da mora, z metaforo rečeno, zastaviti in izvesti protestantsko reformo in istočasno II vatikanski koncil.

Toda to še ne pojasnjuje pojma levice...

BRATINA: Če prešesimo nominalizem, mislim, da lahko na osnovi stvarnih problemov opredelimo, kaj je «levo» in kaj je «desno». Kdor si tudi z dejanji prizadeva za resnično osvoboditev človeka, ne da bi škodoval bližnjemu, kdor si prizadeva za preseganje krivičnih družbenih razlik, med tistimi, ki z neobzirnim izkoriščevanjem uživajo nezasluzene privilegije in tistimi, ki so popolnoma ali delno zapostavljeni in potisnjeni na rob, ne samo materialno, ampak tudi kulturno in politično, je levičar. To še zmeraj jasno nakazuje razliko med «levico» in «desnico».

Protislovja, zaradi katerih je marksizem nastal in se krepil, kot izhaja tudi iz vaših besed, niso bila rešena. Ali ni to tudi poraz doseganja levice?

BRATINA: Odgovoril bi tako. V svojem zadnjem govoru v Gorici, ko se je poslavljaj, je pater Rupnik med drugimi poudaril, da je propad komunizma na Zahod katastrofa, ker je bil komunizma utopija, torej upanje, toda problemi, zaradi katerih je nastal, so še vedno prisotni. Pa tudi pred nedavnim preminuli pater Turoldo je poudarjal, da poraz komunizma ni zmaga kapitalizma.

Zgodovinska levica pa je bila kljub temu poražena...

BRATINA: Danes se je o tem vprašanju še težko pogovarjati, ker se dotaknemo čustvenih strun. Zdi se mi da so bile vsekakor poražene nekatere politične elite, ki so se posluževale sicer levičarskega žargona, predvsem poenostavljene ideologije, ne pa teorije, a so gradile v bistvu sistem, ki bi ga brez vsakršnega pridržka označil za desničarskega. Dogmatska in veroučna ideologija je dobesečno profanirala, bi rekel Lucacs, in desničarsko onesnažila ali celo ubila moč Marxove teorije, ki je le dajala nedogmatsko perspektivo levici. Vsaj v zadnji fazi so bile nekatere vzhodne države v bistvu desne. Stalin je nedvomno utrdil desničarski značaj SZ, poskus Hruščeva, da bi kaj spremenil, je preprečil Breznev, ki je neverjetno za betoniral statičnost sovjetske družbe. Če ocenjujemo s takim merilom, je Gorbačov seveda levičar.

Giuliano Amato je v polemiki z Bobbio opozoril na prispevek liberalnih socialistov in evropskih socialdemokratov. Je ta izkušnja lahko kažipot današnji levici?

BRATINA: Zdi se mi, da danes ni mogoče a priori postaviti nekega vzorca in stvarnost prikrojiti modelu, ker na ta način spet zapademo v stare napake. Italijanska levica je v tem večkrat grešila, saj se je - z izjemo Gramscija - na primer sklicevala na tuje, oddaljene modele, kot sta bila Kuba ali Kitajska, danes pa severoevropska socialdemokracija. Levica pa mora biti po mojem predvsem danes sposobna, da odgovori na probleme in izzive lastnega družbeno zgodovinskega ter kulturnega prostora in časa, upoštevajoč osvoboditev človeka, v specifičnem okolju, v katerem politično deluje, s težnjo, da v njem uveljavlja večjo pravičnost s tem, da neizprosno odstranja zavore, ki onemogočajo deanski razvoj tam risotnim človeš-

kim resursov na osnovi evdega poštenega spoštovanja pluralnosti in izsledkov ki izhajajo iz znanja in znanosti. Toda ti odgovori se ne smejo omejit na osebe pač pa se morajo spremeniti v konkretne uresničljive akcijske predloge. Pri tem bi še opozoril, da je veliko skupnega med krščanskimi vrednotami in tistimi, ki jih je izoblikovalo delavsko gibanje, kot med drugim dokazujeta na primer Edvard Kocbek in v Italiji filozof Felice Balbo. V preteklosti pa sta aparata partije in cerkve možnosti zblizevanja onemogočala.

Tržno gospodarstvo je zmagalo nad plansko ekonomijo. Tudi levica danes veliko govori o trgu. Ali se s tem ne odpoveduje delu svoje teoretične osnove?

BRATINA: Nisem tako prepričan, da je ta trditve pravilna. Celo Marx trdi, da je trg eden največjih izumov človeka. V praksi pa je bilo povsem drugače in socialistične države so šablonsko odpravljale trg in uvajale plansko gospodarstvo. Če v družbi ne ustvarimo pogojev tekmovanja v zdravem pomenu besede, ne sprostimo ustvarjalnih sil. Toda nekaterih stvari tudi trg ne more rešiti. Na primer ne obstaja tržišče za zdravstvo ali pa za solstvo. Potreba zdravstva, izobraževanja, znanstvenega raziskovanja, knjžnične, varstva kulturnega spomina in okolja itd. nima tržišča v klasičnem pomenu, tudi v najbolj liberistični družbi ne.

Tudi ker je trg zelo krut...

BRATINA: Seveda, trg brez regulativov in določenih etike je krut in sam večkrat poudarjam, da kdor mitično zagovarja čisto svobodno tržišče in si želi hitrega in lahkega služka, naj kar gre v prostitucijo ali prekupčevanje z mamlili. Toda - izven pretiravanja - opozoril bi, da se je celo Amerika, pojem tržnega kapitalizma, v tridesetih letih opredelila za plansko gospodarstvo z »New Dealom«. Torej, otresti se je treba fetišev: to ne smeta biti ne trg ne

plansko gospodarstvo kot sama sebi namen. Od konkretne situacije je odvisno, kaj je bolj primerno, politika pa ima zahtevno nalogo, da eno usklajuje z drugim v primernem sorazmerju, kar se v preteklosti največkrat ni dogajalo. Vzemimo že spet ameriški primer. Ko je Regan prišel na oblast in začel uveljavljati svojo ekonomsko politiko, je Samuelson komentiral, da bo predsednik s tako politiko »sicer odlično spekel prašiča, vendar bo za to tudi požgal vso hišo«. Kar se danes dogaja, dramatično potrjuje Samuelsonovo ugotovitev.

Ena od posledic krize vzhodnega modela je tudi razdvojenost levice. V Italiji najbrž še ni bilo takega razkola kot danes. Kakšne so možnosti poravnave spora in oblikovanja levičarske alternative?

BRATINA: Levičarsko alternativo je mogoče graditi samo na različnih izvori ali pa krščansko socialno ozadje. Te stvari se zdijo abstraktne, a niso. Dokaz? Nedavna razprava o jezikovnih manjšinah. Levica se je v tem primeru razdelila, pokazala se je jasna razlika med tistimi, ki so se zgledovali po Jakobinskem modelu, in tistimi, ki so upoštevali dejansko stvarnost. Treba se je znebiti miselnosti, da je neki vzorec enako dober za vse. To prihaja zlasti do izraza pri nacionalnem vprašanju. Izvirni greh - to pa velja tako za levico kot za desnico - je nejasno dojemanje tega vprašanja od francoske revolucije naprej, saj so bile takrat takimenovalne kontrarevolucije v bistvu »jezikovne« reakcije na vsiljevanje pariške francoske celotnemu področju takratne Francije kot večnarodnostnemu teritoriju. Dodati je treba, da sta tudi Marx in Engels v tem pogledu nekritično prevzela Heglov model.

Levica v Italiji pa je kljub temu doslej bila glavna zagovornica manjšinskih pravic.

BRATINA: No v primeru zakona o jezikovnih skupnostih so mu oporekali bolj posamezniki, ne pa neka organizirana skupina. To pa ne spreminja dejstva, da so vidni levičarski intelektualci padli na izpitu Gaetano Arfe je turinske intelektualce osodil in jim očital, da je njihovo stališče ostalek Jakobinstva, ki hoče vsiljevati vsem isti jezikovni model in ta vpliva najbolj na področju narodnosti. Levica pa je vse kakor - pomislimo samo na prvi vek Slovenije - na tem področju dala nekaj odgovorov. Ki so drugačni in še danes pomembni (Cankar, Kardelj, Klopčič, Zlobec itd).

Dejstvo pa je vsekakor, da je prav v bivših realsocialističnih državah nacionalno vprašanje »eksploziralo« z vso svojo rušilno močjo.

BRATINA: Pri nacionalnem vprašanju sta opazna dva procesa. Na Zahodu je z industrializacijo nastala nacionalna država, sovjetska revolucija pa je problem nacionalnosti potisnila v ozadje in mislila problem reševati na osnovi internacionalizma. Zapadni model je vsiljeval eno nacionalno identiteto, vzhodni model pa je pravzaprav odvzel nacionalno in religiozno identiteto narodu. Ljudje so se znašli v bistvu brez korenin, etnično goli in bosi, zato je reakcija tako ostra. Na zapadu problem ni bil rešen, toda do delne demokratizacije in odpranja je tudi na tem področju le prišlo.

Če ob koncu strneva: kaj je danes levičarsko?

BRATINA: Levičarska je danes predvsem poštenost. In nato: spoštovanje določenih osnovnih humanih vrednot v medsebojnih odnosih, tudi v nacionalnem smislu; odpravljanje dihotomije vernik - neverniki kot ločitve med desno in levo, ker ateizem ni nobena premusa niti jamstvo za levičarstvo, nasprotno, vsiljen ateizem ima desničarske implikacije, projekt postopnega osvobodjenja človeka brez vsiljevanja vsakršnih odrežujočih modelov, ker odsejajočih modelov ni. Levica se mora še zmeraj boriti za procese, ki širijo osvobodjanje in humanizacijo človeka in se zoperstavijo procesom, ki z avtoritarnimi in represivnimi aparati omogočajo oblastniško gospodarstvo nedemokratskih elit. Zdi se mi, da v tem pogledu lahko povzamemo marsikaj po izkušnji Slovenije, saj je Slovenija le doživela in tudi rešila marsikaj na nacionalnem področju in v spremembi političnega sistema ter pri tem ravnala z veliko treznostjo. No, že sama Kučanova trditve izpred nekaj let, da je demokratizacija možna samo, če partija sestopi z oblasti, je bila levičarsko revolucionarna.

Slovenija je skratka, kljub svoji majhnosti, lahko marsikomu za vzor...

BRATINA: Mislim, da sem bil precej pozoren opazovalec tega dogajanja in da je predvsem slovenska levica nakazala vrsto pomembnih rešitev, ki bi jih morali tudi v mednarodnem merilu v večji meri ovrednotiti. Tega pa se večina Slovencev doma, v zamejstvu in po svetu ne zaveda. Še vedno velja »nemo profeta in patria«.

VOJMRIR TAVČAR